

4. Кондратенко Р. В. Різні підходи до визначення змісту та структури відповідальності / Р. В. Кондратенко // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць; [за ред. В. К. Буряка]. – Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – Вип. 12. – С.190-198.
5. Ладивір С. Внутрішній світ дитини як проєкція життєдіяльності / Світлана Ладивір // Дошкільне виховання. – 2006. – № 5. – С.4–6.
6. Обухова Л. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы / Людмила Филипповна Обухова. – М.: Тривола, 1995. – 360 с.

*Любар І. Г.,
доцент,*

Криворізький державний педагогічний університет

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛЯРІВ З ПРИРОДОЮ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В статті порушується питання взаємодії школярів з природою як соціально-педагогічна проблема.

В статье поднимается вопрос о взаимодействии школьников с природой как социально-педагогическая проблема.

In clause the question on interection of the schoolboys with a nature rises as rociaily-pedagogical problem.

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною виховання на сучасному етапі є прищеплення молодшим школярам бережного і турботливого ставлення до природи. В останній час в Україні докладається чимало зусиль для налагодження системи екологічної освіти. Зміст екологічної та природоохоронної освіти має забезпечити учням систему цих знань, практичних умінь та навичок, спрямованих на дотримання екологічної та природоохоронної поведінки дітей у природі.

Мислення людей тісно пов'язане з життям природи. Наші давні предки навчалися у природи, наслідували природу. Формування логічного мислення починається з розкриття таємниць життя рослин і тварин. Поступово дитина починає розуміти зв'язки і взаємовідношення в природі, помічати, як природа впливає на практичну діяльність людей.

Аналіз наукових досліджень з проблеми. Спілкування з природою з давніх часів вважалося важливим засобом виховання. Вплив людини на розумовий розвиток, формування моральних та естетичних рис особистості відмічали відомі педагоги Ж.-Ж. Руссо, Й. Т. Песталоцці, Ф. А. Дістервейг, Г. С. Сковорода, О. В. Духнович, К. Д. Ушинський та інші. У своїх творах вони розвивають ідею природовідповідного виховання, показуючи, що природа є геніальним вчителем, який пробуджує думку, почуття прекрасного, добра, сердечності, честі, щедрості тощо.

Г. С. Сковорода перший в історії української педагогічної думки й освіти висуває ідею природного виховання. Він вважає, що формування

людини має бути спорідненим з її природою. У байках, притчах педагог – просвітитель висловлює думку про те, що природа має вплив на людину. Сковорода вважає, що людина наділена природою найвищими якостями: людяністю, сердечністю, великодушністю, доброчесністю, справедливістю, скромністю, працьовитістю, гідністю тощо.

О. В. Духнович, наприклад, розглядає залучення дітей до роботи з об'єктами природи як важливий засіб виховання. Він визначає широке коло трудових обов'язків дітей, виконання яких узгоджується із їхніми фізичними можливостями (робота в саду, на городі, на подвір'ї тощо). Землеробство є для людини є природною вправою: фізично зміцнює, розвиває, приносить користь людині [1, с. 208].

К. Д. Ушинський у своїй педагогічній теорії вивів закономірність зв'язку і впливу природи на духовне життя людини. У народному дусі, його мові втілені і небо вітчизни, її повітря, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори й долини, ліси й ріки весь той глибокий, повний думки й почуття голос рідної природи [5, с. 123].

Софія Русова звертає увагу на те, що основи любові до рідної природи повинні закладатися ще з дитинства. Розвивати, говорить Русова, почуття ласки до всього живого необхідно так, щоб коло дитини були всякі звірята: кіт, пес, ящірка, жабка, щоб дитина привчалась до їх рухливості, не робила їм жодного зла, а далі навіть привчалась до плекання, до обов'язків годування звірят, чистити їх оселі та інше.

У системі педагогічних поглядів С. Т. Шацького вагоме місце посідає питання впливу спілкування дітей з природою на їх трудове та громадське становлення. Близьке знайомство з тваринами, догляд, годування приводить дитину в царину любові до живих істот, наповнює дитяче життя відчуттям того, що і вона може бути корисною.

«Копаючи землю, саджаючи, сіючи, удобрюючи город, дитина стає не тільки глядачем природи, але й сама зі своєю працею, входить в кільце залежності від неї», – писав педагог С. Т. Шацький [6; с. 179].

У системі трудового виховання А. С. Макаренка значну увагу приділяв суспільно-корисній праці по догляду за об'єктами природи. У вихованців колонії були закріплені за ними території, на яких вони виконували роботу: засипали ялини, удобрювали поля, знищували бур'яни, закладали нові сади, клумби, квітники, побудували оранжерею, виготовляли вулики, чистили від мулу ставок тощо.

А. С. Макаренко доцільно використовував кожну можливість спілкування вихованців з природою, що вносило в їх життя елементи культури, естетики трудових навичок.

У педагогічній системі В. О. Сухомлинського розроблена проблема охорони природи. Науковцем була досліджена проблема «школа і природа», де Сухомлинський розглядає природу як об'єкт пізнання, сферу активної діяльності, частину їх життя, взаємовідношень. В. О. Сухомлинський

дійшов висновку, що природа сама по собі не виховує, а тільки активне взаємовідношення людини з природою. Цей висновок є основним принципом в організації праці учнів Павлівської середньої школи. В. О. Сухомлинський підкреслював, що в умовах сільської школи взаємодія учнів з природою невичерпна і головним напрямком їх боротьби за охорону природи повинна бути, перш за все, боротьба за збереження ґрунту [4; с. 575].

Виклад основного матеріалу. Підвищенню в учнів рівня екологічної культури та готовності до природоохоронної діяльності сприяє навчальний курс «Я і Україна», який реалізує галузь «Людина і світ» Державного стандарту початкової загальної освіти. Мета курсу «Я і Україна» в початковій школі – сприяти формуванню в учнів потреби до пізнання світу і людини в ньому як біологічної і соціальної істоти. Для вдосконалення змісту діяльності учнів з охорони рідної природи слід формувати початкові уявлення про живу та неживу природу, про її розвиток; значення води для підтримки життя рослин і тварин; сезонні прояви у житті рослин і тварин; зв'язок між природними явищами; праця людей в саду, на городі, у полі, лісі. Молодші школярі повинні знати рослинний і тваринний світ України, а також своєї місцевості; охорону рослин і тварин в різні пори року; роль людини у взаємодії з природою; державні заходи з охорони природи.

Академік І. Д. Зверев вважає метою екологічного виховання «формування системи наукових знань, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення школярів до навколишнього середовища у всіх видах її діяльності». Він зокрема виділяє такі завдання екологічної освіти і виховання:

- засвоєння провідних ідей, основних екологічних понять, на основі яких досягається оптимальний вплив людини на природу відповідно до її законів;

- розуміння різноманітної цінності природи як одного з основних джерел розвитку виробництва і культури;

- оволодіння прикладними знаннями, практичними навичками раціонального природокористування, вміння оцінювати стан навколишнього середовища, приймати правильне рішення і не допускати негативних впливів на природу в громадській діяльності;

- свідоме дотримання норм впливу на природу, які вимагають спричинення їй шкоди, забруднення чи руйнування природного середовища;

- розвиток духовної потреби людини у спілкуванні з природою, прагнення до пізнання закономірностей природи;

- активізація діяльності щодо поліпшення природою штучно створеного середовища, ставлення до дій людей, які приносять їй шкоду, пропаганда природоохоронних дій [7, с. 38].

Програма навчального курсу «Я і Україна» реалізує ці питання. Програма має екологічну спрямованість. Питання охорони природи пронизу-

ють увесь зміст, а також вивчаються як самостійні теми. Це такі теми: Україна – наша держава, «Рідний край», «Природа навколо нас», «Природа і ми» та інші.

Таким чином, продоохоронна підготовка учнівської молоді, що є складовою виховного процесу і екологічної освіти, має складатись з двох рівноцінних компонентів:

- опанування знаннями про природу та її збереження;
- організація практичної діяльності щодо правильного природоохористування відповідного ставлення до об'єктів природи, їх збереження та захисту.

Висновки

Отже, на сьогодні проблема екології та охорони природи як ніколи актуальне і має соціально-педагогічну цінність. Школа має не тільки обзброювати учнів знаннями про охорону природи, але й залучати їх до активної практичної діяльності щодо їх збереження та поліпшення.

Поширена думка, що залучати учнів до участі у природоохоронних заходах варто тільки після того, коли вони отримують певну суму теоретичних знань з охорони природи. Це призводить до непослідовності, порушення закономірностей у навчальному процесі, що проявляється у протиставленні свідомості та практичних дій.

У природоохоронній роботі має місце значне послаблення участі школярів у вирощуванні рослин, закладанні скверів, парків, в охороні пам'яток природи, охороні джерел, малих річок тощо. Така проблема є і в нашому місті. Наприклад басейн річки Саксагань дуже в недбалому стані. Миські школи повинні активніше брати участь у природоохоронній роботі рідного краю.

Потрібні творчі пошуки та зусилля педагогів, аби виправити становище. Ці проблеми вимагають детального аналізу сучасного етапу екологічного виховання учнів шкіл та пошуків реальних шляхів поліпшення, виховання у дітей господарського ставлення до землі, захисту рідної природи.

Список використаних джерел

1. Духнович О. В. Народная педагогика в пользу ученику и учителю сельских школ / У кн. Антология педагогической мысли Украины ССР, – М.: Педагогика, 1988.
2. Макаренко А. С. Трудове виховання взаємин, стиль, тон у колективі / У кн. А. С. Макаренко. Про комуністичне виховання. – К.: Рад. Школа, 1978.
3. Сухомлинський В. О. – Серце віддаю дітям. – К.: Рад. Школа, 1977.
4. Сухомлинський В. О. Школа і природа / Вибрані твори в 5-ти томах. – Т.5. – К.: Рад. Школа, 1980.
5. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні / Вибрані твори у 2-х томах. – К.; Рад. Шк., 1983.
6. Шацький С. Т. Первая опытная станция по народному образованию при Наркомпрес-се РСФСР. Изб. пед. соч. в 2-х т. – Т.2. – М.: Педагогика, 1989.
7. Экологическое образование школьников / Под ред. И. Д. Зверева, И. Т. Суровечиной. – М.: Просвещение, 1983.